

Inhoud

Voorwoord	7
Inleiding– <i>Chajin</i> , de mens die Thee leeft	15
1 Ik weet dat ik niets weet	23
2 Niet met je hoofd denken	43
3 Je geest op het nu richten	53
4 Kijken en voelen	63
5 Kijken naar veel ‘echte dingen’	73
6 De seizoenen proeven	93
7 Je verbinden met de natuur met je vijf zintuigen	113
8 Nu, hier zijn	125
9 In overgave aan de natuur de tijd doorkomen	137
10 Het is goed zoals het is	147
11 Afscheid is onvermijdelijk	173
12 Met aandacht luisteren naar je binnenste	183
13 Op regendagen luisteren naar de regen	193
14 Wachten op groei	205
15 In het heden leven met het oog op de toekomst	215
Nawoord	224
Nawoord van de pocketuitgave	226
Alfabetische lijst van begrippen uit de theeceremonie	228
Noot van de vertaler	232

Voorwoord

Elke week ga ik op zaterdagmiddag naar een huis op tien minuten lopen van bij mij. Het huis is oud, en bij de voordeur staat een vingerplant in een pot. Wanneer ik de deur rammelend openschuif, merk ik dat er water op de vloer van de vestibule gesprenkeld is en ruik ik een vleugje houtskool. Uit de tuin klinkt het klaterend geluid van stromend water.

Ik betreed de stille kamer met uitzicht op de tuin, ga zitten op de tatami, breng water aan de kook, zet thee en drink die op. En dat herhaal ik, meer niet.

Sinds mijn universiteitsjaren ben ik wekelijks naar de theeles gekomen, en dat heb ik vijftientig jaar lang volgehouden.

Ik vergis me zelfs nu nog voortdurend. *Waarom zouden ze dit doen?* vraag ik me af. Er zijn een heleboel zaken waarvan ik de betekenis niet begrijp. Mijn voeten beginnen te slapen. De etiquette is lastig. Ik heb geen idee van hoelang ik dit zal moeten doen vooraleer ik alles volledig begrepen heb. ‘Zeg eens, wat is er nou zo interessant aan theelesen? Hoe komt het dat je het al zo lang volhoudt?’ vragen vrienden me wel eens.

Toen ik in het vijfde jaar van de basisschool zat, namen mijn ouders me mee naar *La strada* van Federico Fellini. De film vertelde het verhaal van arme, rondtrekkende circusarties-

ten en was zonder meer donker. Ik had geen flauw benul waar het over ging en dacht: *Wat is er nou zo geweldig aan deze film dat hij zo beroemd is? Disney is veel beter.* Tien jaar later echter, toen ik als universiteitsstudent de film opnieuw bekeek, was ik verbluft. Het thema van Gelsomina herinnerde ik me nog, maar verder was het alsof ik de film voor de eerste keer zag. *O, La strada is dus dit soort film!* dacht ik. Hartverscheurend vond ik het en ik huilde tranen met tuiten in de duisternis van de bioscoopzaal.

Later werd ik verliefd, en ondervond zelf aan den lijve de pijn van een gebroken hart. Met vallen en opstaan vond ik werk en zette ik mijn zoektocht voort naar mijn plek onder de zon. Meer dan tien niet noemenswaardige jaren verstreken. Toen ik halverwege de dertig was, zag ik *La strada* opnieuw.

‘Hè? Deze scène?’

Overal kwam ik scènes tegen die ik nooit eerder gezien had of tekstregels die ik nog niet had gehoord. De levenschte vertolking van Giulietta Masina die de rol van Gelsomina speelt, greep me naar de keel. De oude Zampano, die ’s nachts op het strand met bevende ledematen luidkeels jammert om de dood van de vrouw die hij in de steek gelaten heeft, was niet langer alleen maar een wrede man. *Wat is een mensenleven triest*, dacht ik. Er kwam geen einde aan mijn tranen.

Fellini’s *La strada* werd iedere keer waarop ik hem bekeek ‘iets anders’. Telkens wanneer ik hem bekeek kreeg hij meer diepte.

In deze wereld zijn er twee soorten dingen: dingen die je meteen begrijpt en dingen die je niet meteen begrijpt. Din-

gen die je meteen begrijpt, hoef je maar één keer mee te maken. Maar dingen die je niet meteen begrijpt, zoals *La strada* van Fellini, veranderen telkens wanneer je ernaar teruggrijpt, beetje bij beetje in 'iets anders'. En, telkens wanneer je iets begrepen hebt, besef je dat wat je gezien hebt niet meer is dan een minuscuul fragment van het geheel.

De Thee is precies zoiets.

Toen ik twintig was, dacht ik dat de Thee slechts over regels en etiquette ging. Het leek alsof ik in een mal gegoten werd, en ik vond er niets leuks aan. Bovendien: hoe meer ik deed, hoe minder ik ervan begreep. Het was al zo moeilijk om iets te onthouden, en dan veranderden ook nog om de haverklap de combinatie van de gebruiksvoorwerpen of de procedures, afhankelijk van de dag of het uur, in overeenstemming met het klimaat of het weer.

Als het seizoen wisselt, vindt er een verregaande verandering plaats in de inrichting van de theekamer als geheel. Die cyclus van de theekamer, waarvan ik geen benul had wat die te betekenen had, onderging ik, jaar in, jaar uit, met mijn lichaam.

Tot er een dag kwam waarop ik plots gewaarwerd dat de regen lauwwarm rook. *Ah, vanavond gaat er een bui vallen*, dacht ik. De regendruppels die op de bomen van de tuin kletterden, klonken anders dan anders. Meteen daarna was de omgeving gehuld in de geur van aarde.

Tot op dat moment was regen voor mij niets meer geweest dan 'water dat uit de lucht valt', en was hij geurloos. Ook de aarde was geurloos. Ik leek op iemand die door een glazen stolp naar de wereld had gekeken. Die glazen stolp werd weggenomen en de seizoenen konden mijn zintuigen,

mijn reukzin, mijn gehoor bereiken. Ik werd eraan herinnerd dat ik, zoals een kikker die de geur van de waterkant waar hij geboren is herkent, een wezen van seizoenen ben.

Elk jaar staan de kersbomen begin april in volle bloei, en rond half juni begint het te regenen, alsof het afgesproken is. Tot mijn ontsteltenis was ik zoiets doodgewoons pas rond mijn dertigste gaan beseffen.

Destijds waren er voor mij slechts twee seizoenen: ‘het warme seizoen’ en ‘het koude seizoen’. Mettertijd werden die gedetailleerder. In de lente bloeit eerst de kweepeer, gevolgd door de pruimenboom, de perzikboom en daarna de kersenboom. Rond de tijd dat de kers bladeren heeft gekregen, geuren de trossen van de blauweregen, en als de azalea’s zijn uitgebloeid, begint de lucht broeierig te worden, en valt de eerste voorzomerregen. De vruchten van de pruimenboom rijpen, en aan de waterkant bloeit de Japanse iris, de hortensia bloeit en de beuk geurt zoet. Na de hortensia’s is ook het regenseizoen voorbij, en maken achtereenvolgens de kersen en de perziken hun opwachting. Een voor een volgen de seizoenen elkaar op, een leeg moment is er niet.

In de traditionele Japanse kalender is het jaar niet in vier seizoenen, lente, zomer, herfst en winter, maar in vierentwintig onderverdeeld. Voor mij leek elke week dat ik naar de theeles ging eigenlijk een ander seizoen.

Op een dag waarop het stortregende gebeurde dit. Terwijl ik in een roes luisterde naar het geluid van de regen, kreeg ik het gevoel dat de kamer plots verdween. Dat ik me midden in de stortregen bevond. Luisterend naar de regen werd ik uiteindelijk de regen zelf die op de bomen in de tuin van Sensei viel.

Is dit wat het betekent om te leven?

Ik kreeg er kippenvel van.

Terwijl ik mijn theelessen voortzette, kwamen dit soort momenten zo nu en dan voor, zoals de rente op de vervaldatum van een vast deposito.

Het was niet dat ik er iets bijzonders voor gedaan had. Ik leefde het leven van een gemiddelde twintigjarige, en toen ik een dertiger en veertiger was, leefde ik een doorsnee leven.

Maar zonder dat ik er zelf erg in had, had zich iets verzameld, als waterdruppels die een beker vullen. Tot mijn beker vol was, vond er geen enkele verandering plaats. Wanneer de beker uiteindelijk vol was, viel op een dag op het wateroppervlak dat bol stond van de oppervlaktespanning, een druppel die het evenwicht verstoorde. Dan liep ineens in één keer het water langs de rand van de beker en stroomde het eruit.

Natuurlijk kun je ook als je geen Thee geleerd hebt een geleidelijk ontwaken ervaren. Zo zeggen mannen die vader geworden zijn: 'Mijn vader zei vroeger tegen mij dat ik het ooit wel zou begrijpen, maar ik heb pas begrepen wat het betekende toen ik zelf een kind had.' Er zijn ook mensen die zeggen: 'Naar aanleiding van mijn ziekte zijn de gewone, alledaagse dingen om me heen me ontzettend dierbaar geworden.'

Het verloop van de tijd kan een mens de ogen openen, en de eigen groei zo nu en dan doen ontdekken.

Maar er gaat niets boven de Thee om al het overbodige weg te scheren en te laten vallen, en je een besef te geven van 'de groei van het deel van jezelf dat je zelf niet kunt

zien'. In het begin heb je geen flauw idee van wat je aan het doen bent. Dan komt op een dag een kantelpunt en ineens verruimt je gezichtsveld. Net zoals het leven zelf.

In ruil voor het niet meteen begrijpen, leerde de Thee me hoe water eerst uit een kleine beker, dan uit een grote beker en daarna uit een reuzegrote beker overloopt, en liet me opnieuw en opnieuw de sensatie proeven van het moment waarop de wereld zich verder opent.

Toen ik de veertig pas voorbij was, en het meer dan twintig jaar geleden was dat ik de theelessen begonnen was, begon ik met vrienden over de Thee te praten. Daarop reageerden ze: 'Hè? Is Thee zoiets?' – waarop ze een ontzettend verbaasd gezicht trokken. Hun reactie verbaasde me op mijn beurt. De meeste mensen stellen zich de Thee voor als een soort tijdverdrijf voor gesofisticeerde, elegante mensen met geld, maar door dat te doen, hebben ze geen idee van de gevoelens die de Thee teweegbrengt. Hoewel ik tot voor kort zelf zo was, was ik dat compleet vergeten.

Rond die tijd kreeg ik voor het eerst het idee dat ik ooit over de Thee wilde schrijven. Over wat ik de afgelopen vijftientwintig jaren als leerling in het huis van Sensei had gevoeld, over de vele seizoenen en over de momenten waarop het water in mijn beker was overgelopen.

La strada van Federico Fellini, de film die ik in mijn kindertijd niet begrepen had, doet me nu tranen storten zonder ophouden. Ik hoef geen moeite te doen om het te begrijpen, ik ben door en door verdrietig. Er zijn dingen die een mens niet begrijpt tot de tijd ervoor is aangebroken, hoe hard hij zich ook inspant. Maar wanneer men het op een dag begrepen heeft, dan kan men het niet meer verbergen.

Toen ik Thee begon te leren, had ik niet het flauwste benul van wat ik aan het doen was, hoe hard ik ook mijn best deed. Maar in de loop van vijftwintig jaar zijn de dingen duidelijker geworden, en nu begrijp ik vaag waarom we de dingen zo doen.

Wanneer je moeilijke periodes doormaakt, wanneer je je zelfvertrouwen verliest in donkere tijden, onderricht de Thee je: 'Leef nu, met het oog op de lange termijn!'

Inleiding

Chajin,
de mens die Thee leeft

Mevrouw Takeda

‘Dat is geen gewoon mens,’ zei mijn moeder. Ik was veertien. Moeder was net terug van het oudercontact van de school van mijn jongere broer. ‘Alle mensen maakten een buiging naar elkaar, maar de manier waarop zij een buiging maakte, was anders dan die van de rest.’

‘Hoe bedoel je, had ze een andere manier van buigen?’

‘Het was een normale buiging, maar anders. Toen ze nederig “Ik ben Takeda” zei, boog ze haar hoofd, en toen ik dat zag, moest ik even naar adem happen. Ik heb nog nooit iemand zo mooi zien buigen.’

‘En ze heet mevrouw Takeda?’

‘Klopt. Dat is zeker geen gewoon mens.’

Wat voor iemand is ‘geen gewoon mens’ dan wel? Ik stelde me een enigszins strenge, enge persoon voor.

Op een dag stond mijn moeder aan onze voordeur te praten met een onbekende vrouw van middelbare leeftijd die een blouse met een ronde kraag droeg. Vanwege haar bleke teint en de zachte, donzige sfeer om haar heen deed ze me denken aan een *habutae mochi*.

‘O, is dit je dochter? Aangename kennismaking, ik ben Takeda,’ zei ze nederig.

De vrouw over wie ik had horen spreken, keek naar mij

en glimlachte uit de diepte van haar ogen, terwijl ze met een vloeiende beweging naar me boog.

Haar buiging was zeker mooi, maar niet zo geweldig als mijn moeder had doen uitschijnen, vond ik. Ze was een heel ander iemand dan de persoon die ik me had voorgesteld toen ik hoorde dat ze ‘geen gewoon mens’ was. *Ach, ze is gewoon een vriendelijk, lief dametje*, dacht ik.

Zo verliep mijn ontmoeting met mevrouw Tomoko Takeda.

Mevrouw Takeda werd een vriendin van mijn moeder, en ik begon haar tante Takeda te noemen.

Tante Takeda was geboren en getogen in een volksbuurt van Yokohama en was een uitzondering op de regel. Ze was geboren in het zevende jaar van het Shōwa-tijdperk, 1932. Ongewoon voor een vrouw van die generatie was ze een carrièrevrouw geweest en had tot na haar dertigste gewerkt, waarna ze, om te trouwen en kinderen te krijgen, een huishouden begon en voltijds huisvrouw werd.

Tante Takeda straalde een zekere netheid uit. Niet dat ze een geweldige schoonheid was, ik heb haar ook niet één keer een juweel zien dragen, maar ze zag er altijd mooi uit.

Tante Takeda sprak niet met die hoge schrille stem die vrouwen van middelbare leeftijd soms hebben als ze in gezelschap zijn, en ze had ook niet die vage, dubbelzinnige glimlach van dames van die leeftijd, alsof ze iets lijken te willen verbergen. Ze sprak op de typisch volkse manier van Yokohama, wat schrill afstak bij haar zachte, lieflijke uitstraling.

Ze was iemand die zich keurig gedroeg in haar omgang met anderen, maar ze bleef niet graag plakken in een groep.

Als ze klaar was met wat ze kwam doen, zei ze: 'Nou, als u me wilt verontschuldigen, ik ga eerder weg', en ze verliet met snelle pasjes in haar eentje de groep. Ik ken genoeg mensen, mannen zowel als vrouwen, van wie de houding of de kleur verandert wanneer ze geconfronteerd worden met autoriteit of macht, maar tante Takeda veranderde voor niemand.

Toen ik niet geslaagd was voor het toelatingsexamen van de universiteit waar ik het liefst naartoe gegaan was en twijfelde of ik een tussenjaar zou nemen om me op een herexamen voor te bereiden, zeiden mijn ouders en de volwassenen uit mijn omgeving allemaal: 'Je bent een meisje, je hoeft geen tussenjaar te nemen, toch?' Maar tante Takeda hield er, als enige, een andere mening op na: 'Noriko, ga naar de plek waar je je het liefst wil inschrijven. Ik vind dat vrouwen ook moeten werken en voluit leven.' Ik denk dat het de eerste keer was dat ik in mijn omgeving een vrouw van middelbare leeftijd duidelijk haar eigen mening hoorde geven. En toen ik besliste om geen sabbatical te nemen, zei ze: 'Goed. Als jij zelf die beslissing hebt genomen, dan is dat prima. Leef voortaan zo dat je tevreden kunt zijn over het besluit dat je hebt genomen.'

Bij tante Takeda kreeg ik altijd een gevoel van ruimte en overvloed. Maar ze had een ietwat andere uitstraling dan de zogeheten 'rijke dames'. In die periode leefde het merendeel van de huisvrouwen voor de carrière van hun man of het toelatingsexamen van hun kinderen, maar zij gaf me het gevoel vertrouwd te zijn met een weidsere, volwassen wereld.

'Die vrouw is een *chajin*, een theemeester, daarom,' zei mijn moeder op een keer.

‘Wat is een “theemeester”?’

‘Iemand die de weg van de Thee gaat. Mevrouw Takeda heeft van jongs af aan de hele tijd theelessen gevolgd, immers. Ze draagt de titel *Sensei* en ze mag kennelijk lesgeven. Ze heeft iets speciaals, toch? Vanaf het eerste ogenblik voelde ik: dit is geen gewoon mens.’

‘Hm...’

De Thee was voor mij toch iets uit een andere wereld. Ik beschouwde het als met een theeklopper schuimbelletjes maken, de theekom om een of andere reden drie keer moeten ronddraaien en daarna de thee opdrinken.

Wat het verband was tussen tante Takeda’s onbeschrijflijke netheid en haar niet opdringerige persoonlijkheid, dat wist ik niet. Maar de sonore klank van het woord *chajin* die ik op dat moment voor het eerst hoorde, bleef diep in mijn oren nazinderen.

Mijn studentenleven was in een oogwenk voorbij.

Ik wilde tijdens mijn universiteitsjaren iets vinden waaraan ik mij mijn leven lang kon toewijden, maar ik wist niet wat ik echt wilde. Ik zocht altijd naar iets zeldzaams, iets wat weinig anderen deden en stortte me er vervolgens op, maar het was nooit een lang leven beschoren. Ondertussen was ik derdejaarsstudent en in mijn omgeving begon men al te spreken over een baan vinden.

Op een dag kwam mijn moeder ineens met iets op de proppen. ‘Noriko, waarom volg je geen Thee?’

‘Huh? Waarom zou ik...’ zei ik, en ik fronste automatisch. De gedachte om theelessen te nemen was in de verste verte niet bij me opgekomen. Ten eerste vond ik lessen in Japanse tradities ouderwets en niet hip. Als ik al iets zou

leren, dan gaf ik de voorkeur aan flamenco of Italiaans. Verder was de Thee voor mij onlosmakelijk verbonden met bloemschikken, en ik had vanouds een vast beeld in gedachten van conservatieve ouders die het huwelijk beschouwden als een loopbaan en de Thee als noodzakelijke voorwaarde wilden laten bijbrengen aan hun dochter, zodat ze een lucratief huwelijk zou kunnen afsluiten. Een wereld die ontzettend veel geld kostte. Een status van rijkdom. Een zinloos autoritarisme. Een dameswedstrijd om het uiterlijk. Het gaf me een naar gevoel. Maar...

‘Eh? Thee? Wat fijn! Dat wil ik leren!’ Er was iemand wier ogen oplichtten. Het was mijn nicht, Michiko.

Michiko en ik waren even oud en van kindsbeen af konden we het goed met elkaar vinden. Haar familie was rijk en woonde op het platteland, en als de zomer- of wintervakantie aanbrak ging ik er logeren, waarop we vele weken samen doorbrachten. Michiko woonde sinds ze naar de universiteit ging op een flat in de buurt.

‘Tante, ik wilde allang op theeles,’ zei Michiko die, in tegenstelling tot mezelf, meegaand was.

‘Ga ervoor, doe het, het is iets superleuks,’ zei moeder, en tegen mij zei ze terwijl ze zich vooroverboog: ‘Hoor je dat? Michiko gaat keurig op theeles.’

Ik was geërgerd. Maar toen Michiko zei: ‘Toe nou, Noriko, laten we samen gaan. Laten we Thee leren,’ begon mijn hart ondanks mijn ergernis te trillen. Als ik samen met Michiko ging, zouden we op de terugweg naar huis een omweg kunnen maken, en in een cafeetje kunnen kletsen. We kwamen voortdurend bij elkaar over de vloer en brachten uren samen door, pratend over de laatste film

die we gezien hadden, onze favoriete buitenlandse idolen, interessante romans en buitenlandse reizen.

Zonder dat ik iets ‘wat ik echt wilde doen’ had gevonden, zou mijn leven als universiteitsstudent over een jaar gedaan zijn. Eerlijk gezegd was ik het meer dan beu geworden om telkens weer het ongewone na te jagen. Plots dacht ik: *Misschien zou ik beter iets concreets beginnen in plaats van mezelf onder druk te blijven zetten omdat ik niet kan vinden wat ik wil doen.* Om het even wat. Zelfs zoiets ouderwets, traditioneel Japans...

‘Ik zal het vragen aan mevrouw Takeda. Zou het niet fijn zijn als mevrouw Takeda ook jouw Sensei is?’

Toen moeder me die ene vraag stelde, kwam een beeld in me op van tante Takeda’s keurigheid en haar niet in woorden te beschrijven kalmte, samen met het woord chajin, dat tot op de bodem van mijn hart resoneerde.

‘Thee, ach ja, misschien...’

Het was het tweeënvijftigste jaar van het Shōwa-tijdperk, 1977, en de lente van mijn tweeëntwintigste levensjaar.